

References

1. DATO. – F.R.–8. – Op.1. – Spr.419.
2. Tam samo. – F.R.1833. – Op.6. – Spr.24.
3. Tam samo. – F.R.1833. – Op.6. – Spr.23.
4. Tam samo. – F.R.1833. – Op.6. – Spr.39.
5. Tam samo. – F.P.–1. – Op.1. – Spr.2.
6. Tam samo. – F.P.–1. – Op.1. – Spr.5.

Kravchuk L., assistant professor, SHEI «Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky of MPH of Ukraine» (Ukraine, Ternopil), gileya.org.ua@gmail.com

Financial position of medicine as a factor introducing Soviet way of life in the occupied lands of Ternopil September 1939 – June 1941

In this article the activity of the Soviet Council to various medical institutions to provide towards the edge of life due to the fact that the Polish authorities have neglected the indigenous population is healthy Soviet program of health care of the population were clearly indicative of content but not zabezpechuvaly vital needs of indigenous people area.

Keywords: Ternopilska, hospital X-ray machine, Sanitation center, the Soviet authorities, paramedic, Children's Hospital, ambulance, free medicine, pharmacy.

Кравчук Л., доцент, ГВУЗ «Тернопольский государственный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского МОЗ Украины» (Украина, Тернополь), gileya.org.ua@gmail.com

Материальное положение медицины как фактора внедрения советского образа жизни на оккупированных землях Тернопольщины (сентябрь 1939 – июнь 1941 гг.)

Раскрыта деятельность советского совета в создании медицинских учреждений различного направления с целью обеспечения жизнедеятельности края в связи с тем, что польские власти пренебрегали здоровьем коренного населения, то советские программы охраны здоровья населения имели ярко показательное содержание, но далеко не обеспечивали жизненные потребности коренного населения области.

Ключевые слова: Тернопольская область, больницы, рентгеновский аппарат, санстанция, советская власть, фельдшер, детская больница, скорая медицинская помощь, бесплатная медицина, аптека.

* * *

УДК 94(477.7)«1939/1944»

Гольд Г., кандидат історичних наук, доцент (Ізраїль), windfam@rambler.ru

Дорошева А. О., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри української і всесвітньої історії та культури, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна, Ізмаїл), tonya.dorosheva@mail.ru

Новий порядок на землях Південної Бессарабії у 1941–1944 рр.

Дсліджуються витоки Бессарабського питання та його розвиток в контексті геополітичної ситуації, яка склалася в Південно-Східній Європі напередодні Другої світової війни, напад німецько-румунських військ на землі Південної Бессарабії та героїчні дії захисників Дунаю в перші дні війни. Висвітлюються соціально-економічні, політичні та культурні процеси, які відбувалися на території краю в 1941–1944 рр., а також національна політика румунської влади по відношенню до окремих етнічних груп на окупованих територіях.

Ключові слова: Південна Бессарабія, Подунав'я, Румунія, Бессарабське питання, Бессарабське губернаторство, Трансністрія, новий порядок, румунська окупація.

Південна Бессарабія – це територія, розташована на півдні Одеської області, у пониззі межириччя Дністра та Дунаю, відома також під назвою Буджак, Подунав'я, Придунайський край тощо. В сучасній історичній науці існує необхідність наукового дослідження окремих регіонів України, отже, в статті зроблено спробу висвітлення особливостей розвитку краю під час румунської окупації в часи Другої світової війни. Політика нової адміністрації,

спрямована на поширення румунської національної ідеї в усіх сферах життя суспільства, стала джерелом чисельних конфліктів між владою та населенням, які вплинули на подальший розвиток міжетнічних відносин в краї. До заявленої тематики виявили увагу сучасні українські та російські дослідники О. Лебеденко, А. Тичина [1], В. Хаджирадєва [2], М. Мельтюхов [3; 4] та інші, адже, проблема Бессарабського питання і в наш час, певним чином, зумовлює сучасну геополітичну ситуацію в регіоні і залишається дискусійною, відповідно, неупереджене вивчення історії краю є доцільним.

Із XIX ст. територія Південної Бессарабії стала ареною боротьби російських та румунських впливів. Згідно з Бухарестською мирною угодою у 1812 р. край було приєднане до Росії, на цих землях створена Бессарабська область. За Паризькою мирною угодою 1856 р. землі Південної Бессарабії відійшли до Молдови, а потім до новоутвореного Румунського королівства. Після російсько-турецької війни 1977–1978 рр. край перебував у складі Російської імперії до 1918 р., коли відійшов до королівства Румунія [5, с. 5].

Радянська Росія категорично відмовилась визнавати анексію Бессарабії Румунією та вимагала повернення краю до СРСР, як правонаступника Російської імперії. Позицію Румунії підтримали держави Антанти – Англія і Франція, які не були зацікавлені в поверненні до складу Радянського Союзу територій, втрачених внаслідок революції і громадянської війни, оскільки вбачали в його посиленні загрозу своїм національним інтересам. Бессарабське питання розглядалось на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр. серед інших проблем повоєнного устрою. Прем'єр-міністр Румунії Бретіану наголошував, що Бессарабія має залишитись в складі Румунії заради того, щоб «чинити спротив більшовизму не тільки у власних інтересах, але й в інтересах всієї Європи... та світової цивілізації». 28 жовтня 1920 р., незважаючи на позицію РРФСР, Англія, Франція, Італія, Японія і Румунія підписали Паризький протокол, який визнавав румунську зверхність над Бессарабією [3, с. 31, 35].

Конфлікт між СРСР і Румунією загострився на початку Другої світової війни. У таємному протоколі до договору про ненапад між СРСР та Третім Рейхом від 23 серпня 1939 р. СРСР підкреслював свій інтерес до Бессарабії, а Німеччина підтвердила «свою політичну незацікавленість в цих областях» [4, с. 390]. 26 червня 1940 р. румунському урядові було вручено ультимативну ноту з вимогою передачі Радянському Союзу Бессарабії і Північної Буковини [6, с. 180–181]. В умовах зосередження на Дністрі значних військових угруповань СРСР та підтримки радянської позиції з Бессарабського питання Німеччиною та Італією, Румунія була змушена прийняти радянські вимоги. Радянсько-румунський кордон був встановлений угодою від 28 червня 1940 р. та закріплений мирним договором з Румунією від 10 лютого 1947 р. [4, с. 393, 396]. Південна Бессарабія у складі Дунайсько-Дністровського межириччя з частиною Буджаку увійшла до Української РСР, а Північна Бессарабія з пониззя річки Прут до верхів'їв озер Кагул та Ялпуг – до Молдавської РСР.

В цей час відбувалося зближення румунської влади з нацистською Німеччиною, яка після приходу до влади Адольфа Гітлера стала готуватись до реваншу. У пошуках ресурсів німецька влада звернула увагу на

Румунію, багату хлібом та нафтою, та посилила тут свій економічний вплив. В 1933 р. на долю Німеччини припадало 3,4% експорту румунської нафти, в 1943 р. вже 79,5%. Економічне співробітництво згодом стало основою для політичної співпраці [3, с. 149].

Після передачі Бессарабії і Північної Буковини СРСР, територіальних поступок на користь Болгарії та Угорщині, румунський король Кароль II опинився в політичній ізоляції. Під тиском праворадикальних сил 6 вересня 1940 р. він був змушений зректися престолу на користь сина Міхая I. Румунія перейшла під управління генерала Іона Антонеску, за якого остаточно стала союзником Третього Рейху. 23 листопада 1940 р. Румунія підписала договір про вступ до Троїстого союзу, і вже в січні 1941 р. Гітлер ознайомив Антонеску з таємним планом «Барбаросса» [3, с. 147–148]. Зосередження німецьких військ в Румунії мало слугувати декільком цілям: військовій операції проти Греції, захисту румунських кордонів від Росії та Туреччини, а також забезпеченню гарантій Румунії на території, які належали до сфери її геополітичних інтересів [7, с. 333–334]. Дунайська флотилія повинна була забезпечити перевезення нафти з румунських родовищ до південного флангу німецьких армій. На початку 1941 р. мобілізаційний ресурс Румунії становив 2,3 мільйони рядових і 12 тисяч офіцерів запасу. Держава володіла 750 бойовими та 30 учбовими і транспортними літаками [8]. В обмін на румунську допомогу Гітлер обіцяв Антонеску приєднати до Румунії Бессарабію, Північну Буковину, межиріччя Дністра та Південного Бугу [3, с. 149].

Приготування до повернення територій, втрачених внаслідок радянської операції, розпочалися ще влітку 1940 р. 20 вересня Верховне головнокомандування вермахту видало наказ про введення військ до Румунії, куди до квітня 1941 р. було дислоковано 750 тис. німецьких збройних сил з метою оборони нафтопромислів, електростанцій та інших стратегічних об'єктів. Німеччина переозброювала і тренувала румунські війська. 1 червня в Румунії почалася прихована мобілізація, а 11–12 червня під час візиту до Мюнхену Антонеску, якого було офіційно повідомлено про майбутню війну з Радянським Союзом, заявив Гітлеру про готовність діяти разом з Німеччиною [3, с. 149]. Головною ударною силою під час наступу на півдні СРСР повинна була стати 11-ї польова армія під командуванням німецького генерал-полковника Ойгена Рітера фон Шоберта. До нападу Німеччини на Радянській Союз на румунсько-радянському кордоні було зосереджено 11-та німецька армія, частини 17-ї німецької армії, 3-я та 4-та румунські армії загальною чисельністю 600 тис. чоловік.

В ніч з 21 на 22 червня 1941 р. Румунія разом з Німеччиною без оголошення війни напали на Радянський Союз. Війна в Бессарабії планувалась і готувалась, як блискавична. На береги річок Прут і Дунай передбачалося висадити десанти, створивши там міцні плацдарми для швидкого просування вглиб території. Однак, на південному фланзі – на Нижньому Пруті та особливо на Дунаї, а потім – до самого Дністра, наступ ворога було затримано.

Наказ №3 народного комісаріату оборони Радянського Союзу від 22 червня 1941 р. зобов'язував командування Південного фронту та Чорноморського флоту затримати загарбників на смузі Нижній Дунай – Нижній Прут,

яка була брамою для вторгнення на територію України. Запеклі бої на території Південної Бессарабії розпочалися в перші дні війни. Одна з перших спроб прорвати кордон відбулася у районі м. Рені та с. Орловки, де знаходилися важливі стратегічні пункти – залізничний та шосейний мости. Захисники застави, під командуванням лейтенанта С. А. Фесенка, відбили п'ять стрімких атак німецько-румунських військ. Застава перебувала під безперервним артилерійським вогнем, однак, завдяки героїчним діям прикордонників, вона вистояла [2, с. 102–103]. В цей час бійці Кілійської та Вилковської прикордонних застав відбили 4 атаки переважаючих сил супротивника. На світанку 22 червня 1941 р. відбулися бомбардування з повітря Ізмаїла, Рені, Болграда, Кілії та Вилково. Над Ізмаїлом лейтенант Максимов, який згодом був нагороджений орденом Червоного Знамені, збив у Дунай та в болото два ворожих літака [9, с. 146–147].

Важливим завданням радянського командування був захист дунайських портів, в яких зосереджувались судна Радянського Дунайського пароплавства з різноманітним вантажем. Особливого стратегічного значення набував захист портів Ізмаїла, Кілії, Вилково, які повинні були стати плацдармами для здійснення наступу на Білгород-Дністровський та Нижній Дністер. Захисникам було наказано використовувати переваги власної території та перейти с оборонних боїв у наступальні. В дельті Дунаю розгорнулася одна з найбільш масштабних операцій на Нижньо-Дунайському театрі воєнних дій, метою якої було запобігання форсуванню Дунаю. Легендарна серія десантів 23-го стрілецького полку Перекопської дивізії, відома під назвою «Операція Кілія – Веке», відбулася 26 червня 1941 р. До здійснення десанту залучалась 3-я рота 1-го батальйону старшого лейтенанта Т. Юрковського. В ході операції планувалося завдати 2 удари по румунам: основний – з боку Великого Дунаю, з тилу – з протоки Татару. В бойових діях взяли участь І. Маленко та Т. Решітник з Шевченково, рибак М. Ковальов з Вилково, тесля С. Голобородов з Василівки, розвідником-зв'язковим був вилковчанин С. Харланін, особлива група розвідників та саперів комплектувалася з місцевих кілійців. До 9-ї години ранку Стару Кілію було звільнено, втрати ворога становили 200 осіб, у полоні опинилося 720, була захоплена смуга ворожої території довжиною в 76 км та глибиною від 2 до 8 км., що створило загрозу румунським базам Тульча, Суліна і навіть Галацу. На захопленій території до початку липня 1941 р. успішно діяв Ізмаїльський розвідувальний загін «Дунай» [2, с. 103–110].

Завдяки героїзму, проявленому захисниками Дунаю, німецько-румунські війська до кінця червня, не дивлячись на помітну чисельну перевагу, просувалися вперед дуже повільно та з помітними втратами. Прикордонники успішно стримували ворога і навіть здійснювали блискавичні наступальні операції. Однак, липневий наступ німецько-румунських військ на р. Прут змусив радянське командування зняти з прикриття Дунайського кордону майже всі сухопутні війська і перекинути їх на ділянки, де ворог наносив головні удари. Радянські війська були евакуйовані з Дунаю 8 липня, а з 11 липня, коли румунські війська повернулись в Стару Кілію, розпочався посилений артилерійський обстріл придунайських земель [2, с. 117]. Ситуація стала критичною, коли німецько-румунські війська 16 липня захопили Кишинів і окупували північ

Бессарабії, в той час як на півдні 9-та армія РСЧК все ще тримала оборону. За наказом, який війська Південного фронту отримали 17 липня 1941 р., радянські війська 19 липня залишили Рені і Кілію, 22 липня – Ізмаїл, 23 липня – Татарбунари та Арциз, 25 липня – Аккерман [10, с. 60]. До 26 липня радянська армія залишила територію краю, Бессарабія опинилась під контролем Румунії.

На територіях, окупованих Румунією, було утворено два губернаторства – Бессарабія та Буковина. Землі Південної Бессарабії увійшли до складу Бессарабського губернаторства і були поділені між повітами Ізмаїл, Кілія, Четатя-Алба. Очолив губернаторство генерал К. Г. Войкулеску. Між Дністром і Південним Бугом, після подальшого відступу радянських військ і захоплення Одеси, утворено Трансністрію. Для зв'язку між губернаторами та кондуктором Антонеску, а також для координації діяльності окупаційної влади було утворено «Військово-громадянський кабінет для адміністрації Бессарабії, Буковини і Трансністрії» (КББТ).

Антонеску готувався до впровадження окупаційної адміністрації в Бессарабії та на Буковині заздалегідь. Ще 5 лютого 1941 р., за декілька місяців до початку війни, був прийнятий закон №236, який вводив смертну кару для ворогів держави на територіях, які входили до складу Румунії [2, с. 126]. 17 липня Антонеску розпорядився: «за незначного спротиву з боку населення – розстрілювати на місці. Прізвиська страчених перевірити, підозрілих і тих, хто виступає проти нас, треба знищувати» [11, с. 400]. Пізніше, 30 жовтня, він підписав наступну резолюцію: «кожного підозрілого розстрілювати». Ці юридичні акти були спрямовані, в першу чергу, проти комуністів та євреїв. «Підозрілих» зачиняли на декілька тижнів в поліцейських та жандармських комендатурах, де їх піддавали тортурам, після чого багатьох розстрілювали. Окремо переслідували жителів Бессарабії, які в 1940 р. служили в румунській армії, а після приходу до краю радянських військ залишили військові частини та вернулись до своїх домівок, а також цивільні, що покинули Румунію та переселились в СРСР або чії родичі виїхали до Радянського Союзу [12, с. 260]. Усі «підозрілі», в тому числі євреї та роми, не отримали румунського громадянства. Ці категорії людей знаходилися поза законом. Повноправними громадянами були лише етнічні румуни, вони ж призначалися на всі публічні посади, мали право займатися торгівлею та володіти промисловими підприємствами, звільнялися від трудової повинності [13, с. 193–194].

Важливими завданнями окупаційної влади була румунізація та колонізація Бессарабії, Буковини, Трансністрії. На прес-конференції 12 липня 1941 р. Антонеску оприлюднив засади «національної реконструкції відвоєнованих провінцій». На окупованих територіях планувалося поселити вихідців зі Старого королівства, головним чином, учасників війни. Відповідні плани розроблялись державним секретаріатом румунізації, колонізації та інвентаризації, КББТ і міністерством внутрішніх справ.

З вересня 1942 р. румунська влада розпочала кампанію переселення та фізичного знищення національних меншин, які населяли Бессарабію – гагаузів, євреїв, ромів, поляків, росіян, болгар. Були розроблені плани евакуації цих народів з Півдня Бессарабії [12, с. 264]. Одним з перших кроків до досягнення однорідності

населення завойованих територій стало вирішення «єврейської проблеми». Ще до початку війни вийшли накази «Про румунізацію єврейської власності», «Про обов'язкову трудову повинність». Особи, чия власність «румунізувалась», мали бути знищені в концтаборах, які створювалися на захоплених територіях [2, с. 126]. Табори для знищення євреїв розміщувались в Трансністрії. Згідно із спеціальним наказом-інструкцією, відправляти ув'язнених за Дністер потрібно було колонами по 1500–1600 людей, причому бажано, щоб до Трансністрії «дійшло як можна менше». Тих, хто відставав від колони, розстрілювали і ховали в ямах, які було вирито уздовж шляхів, якими євреїв гнали до таборів. Ями було розраховано на 100 чоловік, однак, в них часто ховали по 120 і більше людей, причому іноді ще живих. Тільки під час «маршів смерті» в Бессарабії загинуло 25 тисяч євреїв, а дісталися до таборів Трансністрії близько 55 тисяч людей, яких було знищено пізніше. 18 листопада 1942 р. губернатор Бессарабії рапортував Антонеску, що «єврейську проблему» в краї вирішено. Всього за часи окупації в Бессарабії було винищено 100 тис. євреїв. Одночасно відбувалося винищення циганського населення. В 1942 р. було заслано до таборів близько 26 тис. ромів, з них 7 856 чоловіків, 7 266 жінок та 10 161 дитину. З усіх засланців 6–8 тис. було знищено, більше 3 тис. померло від голоду, холоду та нелюдських умов існування. Румунські джерела містять дані про знищення в роки окупації 60 тис. кочових ромів [12, с. 268–271; 2, с. 135, 152–153].

На території Південної Бессарабії концентраційні та трудові табори функціонували біля Рені – Дуглаг №162, в селі Мирнопіля Саратського району, під Болградом, Ізмаїлом, Кілією, в Татарбунарах [1, с. 166]. За роз'ясненням голови Секретної служби інформації (СІ) С. Кристеску, «інтернування до табору за вимогою органів СІ має відбуватись без укладання документів та пред'явлення доказів», отже, потрапити за грати міг кожен. До Німеччини та Румунії на каторжні роботи було вивезено 15 тис. осіб, а їхню власність, частково, передано до фонду румунізації, а, частково, майно було розграбоване румунськими чиновниками та військовими. Згідно з актом, який підписали румунський капітан Г. Вету та німецький лейтенант-есесівець Г. Фреліх, в Татарбунарах було розстріляно 451 людину, причому розстріляна бригада привласнила собі речі вбитих [12, с. 256, 267–268]. Розстріляна бригада у складі 20 осіб на чолі із шефом жандармерії Хинчі Георгієм працювала в селі Деньжилери Татарбунарського району. В Деньжилерах було розстріляно близько 300 осіб, в тому числі 10 мешканців села. Окрім розстрілів практикувалися публічні казні на площі з метою залякування [14, с. 222]. За період румунської окупації в Аккермані було розстріляно 2 тис. осіб, в Кілії – 300 осіб, в Суворовському районі – 31 особа, 331 особу угнано в рабство, в Ізмаїльській області було знищено різними засобами 5 577 осіб [10, с. 258, 485; 15, с. 227; 16, с. 233]. В концтаборі на південній околиці Болграда ув'язнено 700 бессарабців, 465 з них загинули. В Ренійському концтаборі Дуглаг №162 загинуло 172 радянських військовополонених, в Тарутинському концтаборі – 350. З Ізмаїлу на примусові роботи було вивезено 150 громадян [10, с. 359, 437, 685, 741].

Землі, які належали репресованим жителям Бессарабії, перейшли під управління державного секретаріату

румунізації, колонізації та інвентаризації. Їх віддавали в оренду заможним румунам, які залучали до обробки земельних ділянок селян, що внаслідок перерозподілу майна стали безземельними або малоземельними. Селяни приймали кабальні умови орендарів, оскільки не мали можливості прогнати себе іншим шляхом. Частина колонізованих земель планувалось використати для колонізації захоплених територій. В 1941 р. Антонеску наказав виділити в селах Південної Бессарабії, які до 1940 р. були заселені німецькими колоністами, по 50 га землі для румунських офіцерів, нагороджених найвищими військовими відзнаками. Менш привілейовані колоністи отримали ділянки по 25 га. Паралельно відбувалась реставрація поміщицького землеволодіння, знищеного після приєднання Бессарабії до СРСР в 1940 р. Землі повертались також колишнім власникам, які не були поміщиками, однак, за радянськими мірками вважались «кулаками» [12, с. 264, 275, 301; 17, с. 181].

Селян змушували підписувати так звані «декларації» про кількість зернових та інших сільськогосподарських продуктів, якими володіли родини. Жандарми та спеціальні «сільськогосподарські» агенти вилучали надлишкову їжу на користь Румунії, і залишали по 80 кг зерна на дорослого і по 40 кг – на дитину. Продукція викупалась за цінами значно нижче ринкових. Бессарабських селян вербували на роботу до Старого королівства, а в березні 1942 р. добровільчу вербовку замінили примусовою трудовою мобілізацією, під час якої в Румунію було вивезено близько 40–50 тис. осіб.

У господарстві впроваджувалися ринкові відносини, елементи радянської планової економіки були ліквідовані. 9 липня 1941 р. Антонеску видав наказ, який передавав Румунії державну власність Радянського Союзу на захоплених територіях. Колишні державні підприємства частково були розпродані на аукціонах, частково експлуатувались місцевими органами влади, а найважливіші компанії перейшли під змішане управління Бессарабського губернаторства, румунських і німецьких підприємців. Низку виробництв було переведено на вироблення продукції військового призначення. Цілі галузі економіки були монополізовані фірмами з Румунії та Німеччини, а також окремими особами, які мали статус «державних уповноважених», майже вся роздрібна торгівля контролювалась румунами з королівства, а оптова хліботоргівля – німецькими фірмами.

Промисловість за часів румунської окупації була розвинута слабо, оскільки на початку війни значна частина устаткування була евакуйована на схід СРСР. Румунія використовувала місцеві ресурси не для розвитку економіки краю, а для зміцнення своєї армії. Після поразки румунських і німецьких армій під Сталінградом було вивезено зняряддя Аккерманського і Арцизького залізничних депо, значна частина паровозного і вагонного парку залізниць Бессарабії, устаткування механічних майстерень Тарутіно, суконних фабрик Татарбунар, підприємств харчової промисловості, цегельних заводів, вантажний і пасажирський автотранспорт, лісоматеріали, цемент, тканини, теплиці [2, с. 139]. Тільки через Кілійський порт було вивезено 1033 одиниці транспортних засобів, 43 тис. поголів'я худоби, в цілому, майна на суму близько 758 млн. крб. [18, с. 214]. Відбувались масові реквізиції особистого майна в приватних господарствах, що призводило до занепаду селянських господарств.

КББТ відзначало, що в Бессарабії під час весняної посівної кампанії 1942 р. кількість тяглової худоби внаслідок реквізиції поменшала вдвічі. В офіційному звіті 1943 р. було зафіксовано, що посівні площі Придунайського краю за роки окупації скоротилися майже на 47%, поголів'я худоби – на 41%, більше як на 60% зменшилася чисельність робітників і службовців, зайнятих у промисловості, на транспорті, у зв'язку [2, с. 129].

Місцеві жителі сплачували різноманітні грошові та натуральні податки, гербові збори, платили за довідки і письмові акти, безкоштовно виконувати примусові роботи. Бессарабці у віці від 12 до 70 років повинні були 30 днів на рік працювати на будівництві шляхів, які мали стратегічне військово значення, селян після закінчення сільгоспробіт разом з їх підводами відправляли на заготівлю дров, перевезення продовольства тощо. Дорога з твердим покриттям Кілія – с. Шевченкове була збудована на кістках євреїв та циган [2, с. 132]. Відмова від виконання повинностей каралась тюрмою. Для кожного повіту встановлювалась обов'язкова норма поставок продовольства і худоби. Місцеві робітники мали заробітну плату від 100 до 500 леїв на день, в той час як кілограм пшеничного хліба коштував 500–600 леїв, кукурудзяний хліб – 200–300 леїв, літр соняшникової олії – 400–500 леїв, сірники – 15–20 леїв [12, с. 314–316]. Робочий день на підприємствах збільшувався до 10–12 годин, нерідко відміняли відпочинок по вихідним та на свята.

Культурна та освітня політика на окупованих землях повинна була слугувати пришвидженню румунізації. Було заборонено вживання слов'янських імен, використання російської, української, болгарської мов, читання літератури цими мовами [19, с. 194]. В інструкціях до губернаторів Антонеску вказував, що в Бессарабії та на Буковині необхідно закрити всі вищі навчальні заклади, а школу перебудувати таким чином, щоб чоловіки навчалися лише землеробству, а жінки – господарству. Навчання велось румунською, тому національні меншини, які не знали цієї мови, відмовлялись віддавати своїх дітей до шкіл. Вчителів, що в 1940–1941 рр. співпрацювали з радянською владою, після перевірки благонадійності було звільнено, на їх місце приходили фахівці з Румунії. Сигуранца займалась наглядом за «підозрілими» учнями, які були активістами в роки радянської окупації, а директора шкіл мали щомісяця звітувати про настрої серед своїх підлеглих.

Роки румунської окупації стали тяжким випробуванням для жителів Південної Бессарабії, адже нова адміністрація розглядала регіон як джерело ресурсів для ведення війни проти Радянського Союзу. З краю масово вивозились сільськогосподарська продукція, худоба, матеріальні цінності. В концтаборах знищувались місцеві євреї і цигани, інші народи пригнічувались за допомогою мовних, культурних і громадянських обмежень.

Перспективи подальшого дослідження даної проблематики пов'язані із вивченням розвитку руху спротиву в Південній Бессарабії.

Список використаних джерел

1. Лебеденко О. М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне / О. М. Лебеденко, Г. К. Тичина. – Одеса: Астропринт, 2002. – 206 с.
2. Хаджиралєва В. П. Бессарабія напередодні та в роки Другої світової війни: дис ... канд. іст. наук / Вікторія Панасівна Хаджиралєва. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 201 с.

3. Мельтюхов М. И. Освободительный поход Сталина: Бессарабский вопрос в советско-румынских отношениях (1917–1940 гг.) / Михаил Иванович Мельтюхов – М., 2006. – 512 с.

4. Мельтюхов М. И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами 1917–1940 / Михаил Иванович Мельтюхов. – М.: Вече, 2010. – (Актуальная история). – 482 с.

5. Південна Бессарабія (кінець XVIII – XIX ст.): [навчально-методичний посібник] / Л. Ф. Циганенко, О. М. Лебеденко, А. В. Дізанова та інші; під ред. Л. Ф. Циганенко. – Ізмаїл: «СМІЛ», 2011. – 216 с.

6. Баран В. К., Токарський В. В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. / В. К. Баран, В. В. Токарський. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 448 с.

7. Нюрнберзький процес: в 8 т. / [Сборник материалов] под ред. А. Я. Сухарева. – М.: Юридическая литература, 1987–1999. – Т.3: Агрессия против Польши, Франции, Великобритании, Дании, Норвегии, Бельгии, Нидерландов, Люксембурга, Югославии, Греции, СССР и США: [Сборник материалов] под ред. А. Я. Сухарева. – М.: Юридическая литература, 1989. – 656 с.

8. Райнов Б. А. Из истории Килии: Июнь 1940 – июнь 1941 за Дунаем. [Электронный ресурс] / Борис Александрович Райнов. – Режим доступа: http://kiliya-ua.sitecity.ru/text_2204200414.phtml

9. З повідомлення про подвиг лютчика Максимова в повітряному бою над Ізмаїлом 22 червня 1941 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.146–147.

10. История городов и сёл УССР: в 26 т. / главн. редкол. Тронько П. Т. (голова) [та ін.]. – К.: Главная редакция УСЭ, 1978. – Т.: Одесская обл. – 1978. – 866 с.

11. Очерки политической истории Румынии (1859–1944) / под ред. И. И. Минц, Н. И. Лебедева. – Кишинев: Штиинца, 1985. – 480 с.

12. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР: истоки, планы, реализация (1.IX.1939–19.XI.1942) / Изяслав Эликович Левит. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 391 с.

13. Розпорядження бессарабського губернатора Ізмаїльської повітової поліції про надання особливих прав і переваг особам румунської національності від 5 жовтня 1941 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.193–194.

14. Довідка Ізмаїльського обкому КП(б)У про злочинні дії німецько-румунських окупантів на території області від 8 листопада 1944 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.221–223.

15. Доповідна записка про збитки, нанесені німецько-румунськими загарбниками народному господарству Суворовського району, від 7 березня 1945 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.225–228.

16. З доповіді ізмаїльської обласної комісії по встановленню та розслідуванню злочинних дій німецько-фашистських загарбників, червень 1945 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.233.

17. Наказ Ізмаїльської повітової префектури про повернення майна поміщикам і куркулям від 29 липня 1941 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.181.

18. Відомості Кілійської префектури про майно, вивезене німецько-румунськими загарбниками через Кілійський порт, від 1 квітня 1944 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.211–214.

19. Розпорядження Ізмаїльської повітової префектури про заборону розмовляти російською та болгарською мовами від 27 лютого 1942 р. // Бачинский А. Д. В семье советской: Социалистическое строительство в Придунайских землях СССР / Анатолий Диомидович Бачинский. – Киев–Одесса: Вища шк., 1984. – С.194.

References

1. Lebedenko O. M. Ukraïns'ke Podunav'ja: minule ta suchasne / O. M. Lebedenko, G. K. Tichina. – Odesa: Astroprint, 2002. – 206 s.

2. Hadzhiradeva V. P. Bessarabija naperedodni ta v roki Drugoi' svitovoi' vijni: dis ... kand. ist. nauk / Viktorija Panasivna Hadzhiradeva. – Perejaslav–Hmel'nic'kij, 2010. – 201 s.

3. Mel'tjuhov M. I. Osoboditel'nyj pohod Stalina: Bessarabskij vopros v sovetsko–rumynskih otnoshenijah (1917–1940 gg.) / Mihail Ivanovich Mel'tjuhov – M., 2006. – 512 s.

4. Mel'tjuhov M. I. Bessarabskij vopros mezhdru mirovymi vojnamy 1917–1940 / Mihail Ivanovich Mel'tjuhov. – M.: Veche, 2010. – (Aktual'naja istorija). – 482 s.

5. Pivdenna Bessarabija (kinec' XVIII – XIX st.): [navchal'no–metodichnij posibnik] / L. F. Ciganenko, O. M. Lebedenko, A. V. Dizanova ta inshi; pid red. L. F. Ciganenko. – Izmai'l: «SMIL», 2011. – 216 s.

6. Baran V. K., Tokars'kij V. V. Ukraïna: zahidni zemli: 1939–1941 rr. / V. K. Baran, V. V. Tokarskij. – L'viv: In–t ukrai'noznavstva im. I. Krip'jakevicha NAN Ukraïni, 2009. – 448 s.

7. Njurnbergs'kij process: v 8 t. / [Sbornik materialov] pod red. A. Ja. Suhareva. – M.: Juridicheskaja literatura, 1987–1999. – T.3: Agressija protiv Pol'shi, Francii, Velikobritanii, Dani, Norvegii, Bel'gii, Niderlandov, Ljuksemburga, Jugoslavii, Grecii, SSSR i SShA: [Sbornik materialov] pod red. A. Ja. Suhareva. – M.: Juridicheskaja literatura, 1989. – 656 s.

8. Rajnov B. A. Iz istorii Kili: Ijun' 1940 – ijun' 1941 za Dunaem [Elektronnyj resurs] / Boris Aleksandrovich Rajnov. – Rezhim dostupu: http://kiliya-ua.sitecity.ru/text_2204200414.phtml

9. Z povidomlennja pro podvig l'otchika Maksimova v povitranomu boju nad Izmai'lom 22 chervnja 1941 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.146–147.

10. Istoriya gorodov i sjol USSR: v 26 t. / glavn. redkol. Tron'ko P. T. (golova) [ta in.]. – K.: Glavnaja redakcija USJe, 1978. – T.: Odesskaja obl. – 1978. – 866 s.

11. Ocherki politicheskoi istorii Rumynii (1859–1944) / pod red. I. I. Minc, N. I. Lebedeva. – Kishinev: Shtiinca, 1985. – 480 s.

12. Levit I. Je. Uchastie fashistskoj Rumynii v agresii protiv SSSR: istoki, plany, realizacija (1.IX.1939–19.XI.1942) / Izjaslav Jelikovich Levit. – Kishinev: Shtiinca, 1981. – 391 s.

13. Rozporjadzhennja bessarabs'kogo gubernatora Izmai'l's'koi' povitovoi' policii' pro nadannja osoblivih prav i perevag osobam rumuns'koi' nacional'nosti vid 5 zhovtnja 1941 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.193–194.

14. Dovidka Izmai'l's'kogo obkomu KP(b)U pro zlochinni dii' nimec'ko–rumuns'kih okupantiv na teritorii oblasti vid 8 listopada 1944 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.221–223.

15. Dopovidna zapiska pro zbitki, naneseni nimec'ko–rumuns'kimi zagarnnikami narodnomu gospodarstvu Suvorov's'kogo rajonu, vid 7 bereznja 1945 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.225–228.

16. Z dopovidi izmai'l's'koi' oblasnoi' komisii' po vstanovlennju ta rozsliduvannju zlochinnih dii' nimec'ko–fashists'kih zagarnnikov, cherven' 1945 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.233.

17. Nakaz Izmai'l's'koi' povitovoi' prefekturi pro povnennja majna pomishhikam i kurkuljam vid 29 lipnja 1941 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.181.

18. Vidomosti Kilijs'koi' prefekturi pro majno, vivezene nimec'ko–rumuns'kimi zagarnnikami cherez Kilijs'kij port, vid 1 kvitnja 1944 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.211–214.

19. Rozporjadzhennja Izmai'l's'koi' povitovoi' prefekturi pro zaboronu rozmovljati rosijs'koju ta bolgars'koju movami vid 27 ljutogo 1942 r. // Bachinskij A. D. V sem'e sovetskoi: Socialisticheskoe stroitel'stvo v Pridunajskih zemljah USSR / Anatolij Diomidovich Bachinskij. – Kiev–Odessa: Vishha shk., 1984. – S.194.

Gold A., Ph.D., associate professor (Israel), windham@rambler.ru

Dorosheva A. O., Ph.D., senior lecturer in Ukrainian and world history and culture, Izmil State Humanitarian University (Ukraine, Izmil), tonya.dorosheva@mail.ru

A new order in Southern Bessarabia in the years of 1941–1944

This study is dedicated to the source of Bessarabian question and its development in the context of geopolitical situation in the South–Eastern Europe on the eve of the World War II, the invasion of German and Romanian armies in Southern Bessarabia and the heroism of the soldiers on the Danube in the first days of the War. Explores the social–economic, political and cultural processes on the territory of the region in 1941–1944, national policy of Romanian authorities towards different ethnic groups on the occupied territory.

Keywords: Southern Bessarabia, Danube region, Romania, Bessarabian question, Bessarabian province, new order, Romanian occupation.

Гольд А., кандидат исторических наук, доцент (Израиль), windham@rambler.ru

Дорошева А. А., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры украинской и всемирной истории и культуры, Измаильский государственный гуманитарный университет (Украина, Измаил), tonya.dorosheva@mail.ru

Новый порядок на землях Южной Бессарабии в 1941–1944 гг.

Исследуются истоки Бессарабского вопроса и его развитие в контексте геополитической ситуации, которая сложилась в Юго–Восточной Европе накануне Второй мировой войны, нападение немецко–румынских войск на земли Южной Бессарабии и героизм защитников Дуная в первые дни войны. Изучаются социально–экономические, политические и культурные процессы, которые происходили на территории края в 1941–1944 гг., а также национальная политика румынских властей по отношению к отдельным этническим группам на оккупированных территориях.

Ключевые слова: Южная Бессарабия, Подунавье, Румыния, Бессарабский вопрос, Бессарабское губернаторство, Транснистрия, новый порядок, румынская оккупация.

* * *

УДК [94(498):329.055.1]«193»

Пушкарьов В. П.,
аспірант кафедри історії нового та
новітнього часу, Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича
(Україна, Чернівці), VladPuscariov@mail.ru

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ЛЕГІОНЕРСЬКОГО РУХУ В УМОВАХ НАЦІОНАЛ–ЛЕГІОНЕРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1940–1941 РР.

Автор характеризує соціальну та політичну ситуацію, яка склалася в Румунії напередодні Другої світової війни. Розкриваються процеси становлення націонал–легіонерської держави в умовах протистояння легіонерів генералу І. Антонеску. Звертається увага на умови реалізації програмних положень легіонерського руху, політику терору, посилення націоналізму, заходи щодо румунізації економіки. Встановлюються причини поразки націонал–легіонерської держави та остаточного перетворення Румунії на союзницю нацистської Німеччини.

Ключові слова: Румунія, націонал–легіонерська держава, політичне життя, праворадикальні організації, І. Антонеску, Г. Сіма.

Період кінця 30–х років ХХ ст. виявився часом кардинальних змін для країн Центральної та Східної Європи. Прихід до влади у Німеччині в 1933 р. нацистів суттєво змінив політику провідних західних держав у цьому регіоні. В другій половині 30–х років вплив Німеччини у Центральній та Східній Європі починає зростати. Прикметою часу виявилася і заміна демократії авторитарними режимами. З цілого ряду країн Європи Румунія виявилася останньою, в якій відбувся перехід до авторитарної форми правління (авторитарне правління короля Кароля ІІ у 1938–1940 рр.). Проте, навіть період королівської диктатури не відірвав Румунію від традиційних союзницьких відносин з Великою Британією та Францією, що стало причиною боротьби за вплив на

цю країну. В ході внутрішньополітичної боротьби мало місце послаблення режиму та позицій Кароля ІІ у його протистоянні з представниками гардистського руху. Разом з тим, зовнішньополітичні події та ослаблення Румунії внаслідок її територіальних поступок Радянському Союзу та Угорщині привели до посилення політичної кризи в країні та зміни влади. Вдруге в історії Румунії до влади прийшли представники праворадикальної політичної партії, які мали своєю метою реалізувати завдяки перебуванню у владі програму партії. Таким чином метою даної статті є висвітлення умов та обставин створення і падіння націонал–легіонерської держави в Румунії як результату домовленості між політичними силами та представниками влади.

Питанню діяльності право–радикальних політичних організацій в Румунії присвячені роботи як радянських, так і румунських істориків. Помітну роль у висвітленні історії право–радикального руху зіграв радянський історик М. Лебедев [1]. Ним було розглянуто історію формування відносин на політичній арені Румунії у 30–х роках ХХ ст., що відбувалося під впливом протистояння влади та представників легіонерського руху. Політичну ситуацію в Румунії 30–х років розкрила в своїй монографії А. Язькова. Політичні процеси в Румунії напередодні встановлення королівської диктатури в країні та періоду королівської диктатури вивчала М. Єрещенко. Продовжив тему гардистського руху також і сучасний російський дослідник А. Васильченко. Ним розкрито історію гардистського руху від початків і до падіння «легіонерської держави». Загалом як у радянській, так і сучасній російській історіографії переважає негативна оцінка гардистського руху.

У румунській історіографії вивчення питання історії право–радикального руху піднімалося рядом істориків. Так, історію праворадикального руху від часу його появи до кінця 30–х років розкрив Г. Поп. Історія появи, програмні положення та діяльність Фронту національного відродження розкриті у праці сучасного румунського історика Бружі [3]. В ряді публікацій інших румунських істориків розкривається тема власне гардистського руху. Загалом для румунської історіографії ІІ половини ХХ – початку ХХІ ст. характерна зміна в оцінці гардистського руху від негативної до позитивної, у ряді праць.

Втрата традиційного союзника Румунією привела до змін у системі влади в Румунії, які вдалося здійснити противникам короля Кароля ІІ завдяки зовнішньому втручанням. В умовах територіальних втрат в Румунії знову посилюються право радикальні сили, згуртовані навколо забороненої партії «Все для країни». Перемоги вермахту на Заході, падіння авторитету «історичних» політичних лідерів все більше утверджували політичні кола Румунії в необхідності встановлення влади «сильної руки» та створення ефективного уряду, здатного відновити національну єдність держави. В даних умовах на перший план виступає постать генерала І. Антонеску, який стає реальним претендентом на владу, зокрема як і діяч, що постраждав від режиму Кароля ІІ. Після погодження Румунії з вимогами ІІ Віденського арбітражу 1 вересня 1940 р. мала місце зустріч Ю. Маніу з І. Антонеску в м. Плоєшть, на якій сторони обговорили умови відсторонення Кароля ІІ від влади та створення коаліційного уряду. Велися переговори також з лідерами націонал–лібералів та легіонерів.